

מה אכפת לקב"ה איפה שוחט את החיה?

לכל החיות יש קנה וושט אשר מחברים בין הגוף לראש, דרכם עובר האוכל, הדם, החמצן וכו'. הקנה - ממנו נכנס אוויר לתוך הבהמה, והוושט - אשר נכנס לתוכו כל מה שהבהמה אוכלת ושותה. כאשר השוחט שוחט את שני הסימנים הללו (או את רוב הקנה או רוב הוושט), אזי מקור החיות של החיה מפסיק והיא מתה. כך נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה כא, א):

כמה הוא שיעור השחיטה (של) הקנה והוושט השחיטה המעולה שיחתכו שניהם בין בבהמה ובין בעוף ולזה יתכוין השוחט ואם שחט רוב אחד מהם בעוף ורוב שנים בבהמה ובחיה שחיטתו כשרה ובלבד כשימדדו אותו ימצאו שהנשחט הוא רוב וכיון שימצאו שהנשחט יותר מחצי אפילו כחוט השערה דיו.

המדרש בבראשית רבה (מד, א) אומר שאין זה משנה לקב"ה אם השוחט שוחט מהצוואר או מהחזה:

האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו. אם דרכיו תמימים, הוא על אחת כמה וכמה. רב אמר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה אכפת ליה לקב"ה למי ששוחט מן הצוואר או מן העורף, הוי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות.

מבין בעל הייפה תואר¹ את דברי המדרש בזו הלשון:

ורב מפרש את המקרא האל תמים דרכו ואין חסרון בעניני מצותיו... כי גם המצוות אשר אין טעם בהן, טעמם בצדן כי הקב"ה ציוה אותם למען ידבקו בו ויזכרו תמיד כי ה' הוא המפקד ומצוה אותם לעשותם ובשמרם הוא עקב רב. אמנם יש מהמחקרים המאנים בזה ואמרו כי לא דבר ריק הוא ובוודאי לכל מצוה יש טעם מועיל לבני אדם השומרים אותם ורק להקב"ה הנשגב ומרומם על כל מפעל ומעשה אין תועלת בהם ומפרשים הדברים כפשוטם וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצוואר כו' אלא לצרף בהם את הבריות לתת רחמים בלבם על כל חי ולהרגיל נפשותינו לחמלה. וכן הוא בכל המצות יש בהן תועלת לבני אדם להדריכם בדרך טובים וישרים. ולפי זה יתפרש הכתוב האל תמים דרכו

¹ הרב שמואל יפה אשכנזי, וכן הבינו עוד פרשנים על המדרש רבה.

ומסתפק בעצמותו ולא ישלם בזולתו, ואמרת אלה הוא צרופה רק לצרף את הבריות להיות מגן להם.

מסביר הרב שמואל אשכנזי שכוונת המדרש היא שאף על פי שאין טעם במצוה, אם האדם ילך בדרך שהקב"ה ציווה הרי הוא הולך בדרך ישרה. כך, כאשר כל הבריות הולכות באותה הדרך, אזי כולנו מחוברים וזו המטרה של המצוות.

הרמב"ם מסביר (מורה נבוכים ג, כו) שסיבת השחיטה היא כדי להמית בלי לגרום צער:

אלא שאני מצאתי דבר לחכמים ז"ל בבראשית רבה יראה ממנו בתחילת מחשבה שקצת המצוות אין להם עילה אלא המצוה בהם לבד, ולא כוון בהם תכלית אחר ולא תועלת נמצאת, והוא אמרם שם "וכי מה אכפת לו להקדוש ברוך הוא בין מי שהוא שוחט מן הצואר למי שהוא שוחט מן העורף... אבל אמיתת הדבר היא, כי כאשר הביא ההכרח לאכילת בעלי חיים **כיוון למיתה הקלה עם קלות המעשה** - שאי אפשר הכאת הצואר אלא בסיף וכיוצא בו והשחיטה אפשר בכל דבר; ולברור מיתה קלה התנו חידוד הסכין.

לעומתו מסביר הרמב"ן (דברים כג, ו):

...ואנחנו מחזיקים בסברה השניה שיהיה בכל המצוות טעם והוקשה עליו עוד מה שמצא בבראשית רבה וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף... רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראויים להיות מגן עלינו כי דברנו וזכרנו בנפלאותיו מאפס ותוהו נחשבו לו והביא ראייה מן השוחט מן הצואר והעורף לומר שכולם לנו ולא להקב"ה לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכבוד לבורא יתברך בצואר יותר מהעורף או הניחור אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה... וכן ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים והכוונה בכולם לטוב לנו ולא לו יתברך ויתעלה אבל כל מה שנצטוינו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות...

כלומר אכן אין זה משנה לקב"ה אם אנו שוחטים מהצואר או מהעורף, זה לא עושה לו יותר 'נחת רוח', אלא הקב"ה רצה 'לצרף את הבריות' שלא נחיה בחברה אכזרית, אלא בחברה שהיא מרחמת גם על הבהמות, ולכן אמר לצרף את הבריות.

מאיך גיסא מסביר המהר"ל (תפארת ישראל ז):

והתבאר לך שאל יאמר האדם כי המצות הם שהשם יתברך רוצה שחיטה בעצמה. רק מפני שהשחיטה הוא מעשה שראוי אל האדם סדר הזה, לא מצד עצם השחיטה, וזהו בודאי זכוך נפש, כמו שבארנו. ולפיכך לעתיד, כאשר השם יתברך יעשה סעודה לצדיקים, לא תהא שום שחיטה כלל. מאחר כי השחיטה היא לצרוף האדם, ולעתיד לא יהיה צריך צירוף, כי האדם יהיה אז בשלמות מעלתו. ואילו היה השחיטה טובה וראויה מצד עצמה, אם כן למה תהא השחיטה בטילה. כי הדבר שהוא טוב מצד עצמו, אין בטול לו. **רק כי השחיטה היא לצרוף האדם, מצד כי מעשה השחיטה השכל מחייב זה שכך יעשה האדם, ובזה האדם הוא בפעל השלמות.** ולפיכך המצוה הזאת היא צירוף נפשו, שהיא מלמעלה. אבל מצד עצם השחיטה לא אכפת להקב"ה אם נוחר או מעקר - שיהיה הנוחר רע בעצמו - זה אינו. ולכך לעתיד, שאין עוד צרוף, אין שחיטה...

המהר"ל מסביר שצירוף האדם המדובר הוא צירוף נפשי, זיכוך הנפש. בכך שמקיים האדם את המצוות הנפש נהיית טהורה מבחינת החטאים, ולכן כאשר האדם שוחט כראוי, הוא מעלה את הנפש שלו לכיוון השלמות.²

לסיכום, נחלקו הרמב"ם, רמב"ן, ומהר"ל בפירוש המושג "לצרף את הבריות". הרמב"ם סובר שהמטרה היא שלא נגרום מוות אכזרי לבהמות או לעופות. לדעת הרמב"ן אנו עושים כך בשביל שלא נחיה בחברה אכזרית. המהר"ל סובר³ שהמצוה ניתנה בשביל להעלות את האדם למדרגה גבוהה, כי על ידי זיכוך הנפש ועשיית המצוות האדם זוכה להתעלות רוחנית.⁴

טעמי השחיטה

בטעמי השחיטה נחלקו הראשונים. הרלב"ג (דברים יא, כו) מבאר:

והוא מה שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף כשנרצה לאכלם כמו שאמר וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' כאשר צויתך וגו' לפי מה שביארנו ביאור דבר זאת הפרשה והנה התועלת בזאת המצוה הוא מצדדין רבים. האחד כי בזה האופן יתכן יותר

² ובחידושי אגדות לחולין (ז' ע"א) מביא משל ואומר שכמו שהמצוה היא מובדלת מן השאור (חמץ) כך גם המצוות מובדלות מן החטאים. וכאשר אדם עושה מצווה הוא מובדל מהחטאים ומעלה את הנפש שלו למעלות עליונות.

³ ועיין עוד בתפארת ישראל (ז) אשר שם דוחה את דברי הרמב"ם והרמב"ן.

⁴ וכעין זה אפשר להזכיר את דברי הזוהר (תיקוני הזוהר תיקון ע קלא ע"ב) שמצוה היא שם הוי"ה, האותיות הראשונות של השם (י"ה) הוא בסדר א"ת-ב"ש ואילו ו"ה הוא בסדר הרגיל.

שיצא דם הבעלי חיים בעת שחיתו ונהיה נשמרים יותר מפני זה מאכילת הדם. והשני כי בזה האופן עם שכבר ימותו בו הבעלי חיים בקלות יותר הנה אין בו מה מהקנאה לנפשותינו תכונת האכזריות כדי שיהיה זה כשאר מיני ההמתה כאלו תאמר ההכאה בקופיץ על ראש הבעלי חיים ומה שידמה לזה. והשלישי הוא יותר כולל הוא כי כאשר באה המצוה איך תעשה זאת ההמתה היקרה מזה לשוחט את הבעלי חיים שהוא לא יכוין להרוג את הבעלי חיים בעשותו זה הפעל אבל יהיה לבו איך יעשה זאת המצוה באופן שצוה השם יתעלה וזה ממה שיהיה בו תועלת להמשך אליו הדבקות בשם יתעלה גם בעת עשותו זה להרחיק ממנו תכונת האכזריות לפי שהוא לא יכוין להרוג אך לעשות המצוה באופן שצוה השם יתעלה.

הרלב"ג נותן שלושה טעמים לשחיטה, טעם ראשון שנשמר מאכילת דם, כי על ידי שחיטה מהצוואר כל הדם מהגוף יוצא. טעם שני להוריד את האכזריות בשחיטה, שכן זאת המיתה הכי קצרה בשביל הבהמה. והשלישי הוא שהשוחט יעסוק בהלכות, ובכך יסיח דעתו מן השחיטה ויכוון את ליבו לקיים רק את רצון ה'.

הרמב"ן (בראשית א, כט)⁵ מסביר שהשחיטה נועדה בשביל שלא נאכל דם, ורחמים על הבהמה:

וכאשר חטאו והשחית כל בשר את דרכו על הארץ, ונגזר שימותו במבול ובעבור נח הציל מהם לקיום המין נתן להם רשות לשחוט ולאכול כי קיומם בעבורו. ועם כל זה לא נתן להם הרשות בנפש ואסר להם אבר מן החי. והוסיף לנו במצות לאסור כל דם מפני שהוא מעמד לנפש... כי התיר הגוף בחי שאינו מדבר אחר המיתה, לא הנפש עצמה. וזה טעם השחיטה. ומה שאמרו "צער בעלי חיים דאורייתא", וזו ברכתנו שמברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה".

להבנת דברי הרמב"ן, מבאר מהר"י אבוהב בפירושו על דברי הרמב"ן (שם):

שני טעמים הם לענין צורך השחיטה, הראשון כי מפני שהדם נאסר לנו ואין לך מקום בכל הבהמה להקזו כל דמה כי אם בצוואר, ועוד שנית מפני שצער בעלי חיים מן התורה ולכן צריך לשער שלא צערה בכל מה שאפשר וזהו בשחיטה מן הצוואר.

⁵ וכעין זה כתב ספר החינוך (תנא): "כי מצות השחיטה היא מאותו הטעם, לפי שידוע כי מן הצוואר יצא דם הגוף יותר מבשאר מקומות הגוף, ולכן נצטוונו לשחוטו משם טרם שנאכלהו, כי משם יצא כל דמו, ולא נאכל הנפש עם הבשר. ועוד נאמר בטעם השחיטה מן הצוואר ובסכין בדוק, כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי, כי התורה התירן לאדם למעלתו לזון מהם ולכל צרכיו ולא לצערן חנם".

הרמב"ם (פירוש המשניות לרמב"ם, ברכות פרק ה') סובר ששילוח הקן, שחיטה, ועוד הינן מצוות שמעיות. להבדיל ממצוה שכלית שהיא מצוה שאנו מבינים בשכל, מצוה שמעית היא מצוה שאנחנו לא מבינים טעמה:

עניין אמרו על קן ציפור יגיעו רחמך, הוא שיאמר כשם שחסת על קן הציפור ואמרת לא תיקח האם על הבנים, כך חוס עלינו, שהאומר כן משתיקין אותו, לפי שהוא אומר שטעם מצוה זו בגלל רחמי הקדוש ברוך הוא על העוף, ואינו כן, לפי שאילו היה דרך רחמים, לא היה מתיר השחיטה כלל אלא היא מצווה שמעית שאין לה טעם.⁶

לפי הרמב"ם יוצא שאם מצוות שחיטה הייתה רק בגלל שאנחנו מרחמים על הבהמה, לא היינו בכלל מצווים על השחיטה, אלא זו גזירת הכתוב.

טעם נוסף על פי הסוד, מסביר הרמח"ל (ספר אדיר במרום ח"א - עינוי דרישא חוורא):

ואפרש לך עתה ענין השחיטה ותבין סודות גדולים. הנה המיתה נמשכה דוקא מחטא אדם הראשון, וזהו מפני הזוהמא של הנחש שנבלעה בגוף. אמנם זוהמא זאת נכנסה בהם על ידי אכילה... והנה האמת שב' קנים הולכין מן הראש לגוף, והם ב' הסימנים קנה וושט, והם נעשים מהתפשטות הראש. כי החכמה מתפשטת ועושה הקנה והריאה והלב. והבינה מתפשטת ועושה הוושט ושאר בני המעיים. ובסוד אלה הב' קנים תלוי כל חיות האדם. והנה כמו שהוושט נמשך מן הראש, כך המזון היורד דרך שם עושה פעולה גם כן בראש מלמטה למעלה, כי באמת לולא היה זה הקשר לא היה ראוי להגיע אל הראש, כי הם ב' בחינות ממש בסוד חב"ד ושם קצוות. וגם תדע כי אין הסי"א אוחות אלא בו"ק ולא בראש, אך מכח הקשר הזה נפגם גם הראש. והנה עץ הדעת גם הוא התהלך המהלך זה של הפה, ומכח זה הקשר נפגם גם הראש. והנה אין תיקון לזה אלא המיתה.

מסביר הרמח"ל שכשאדם הראשון חטא אזי התחילה המיתה, בגלל הזוהמא של הנחש שנכנסה בתוך הגוף, וקילקלה את הגוף, והכל נכנס דרך שני הקנים ההולכים מהראש לגוף (הקנה והוושט). לכן על ידי ששוחט את הסימנים הני"ל אזי הגוף מופרד מן הראש, הזוהמא

⁶ מסביר הרמב"ם בהלכות תפילה (פי"ט הי"ז): "כל האומר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא יקח האם על הבנים או שלא ישחוט אותו ואת בנו ביום אחד ירחם עלינו, וכיוצא בענין זה, משתיקין אותו, מפני שמצוות אלו גזרת הכתוב הן ואינם רחמים, שאילו היו מפני הרחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר". ומסבירים נושאי הכלים על הרמב"ם שזה כאילו אומר 'מודים מודים' ומשתקין אותו, כי מידות הקב"ה אינם אלא גזירות. ולכן מי שאומר שזה רחמים כאילו טוען שיש שתי רשויות.

יוצאת החוצה ביחד עם הנשמה, וכך הגוף 'מוכשר' מהטומאה שהיה בו ומתיר לנו את הבשר שיש בגוף הבהמה.

מדוע לא שוחטים דגים

גזירת הכתוב היא שדגים לא צריכים שחיטה אלא אסיפה שנאמר (במדבר יא, כב): "הֲצֹאן וּבָקֵר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֶאֱסֹף לָהֶם". הגמרא בכריתות (כ"א ע"א) ביררה את ההיתר: "אמר מר יצא דם דגים ודם חגבים שכולן היתר... מאי נולו היתר דלא בעי שחיטה". כלומר ברגע שאתה מוציא אותם מתוך המים התירה התורה לאכול גם ללא שחיטה. וכך גם נפסק ברמב"ם (הלכות שחיטה פ"א ה"ג).

בטעם הדבר, נחלקו המפרשים. המהר"ל מסביר (נר מצוה, כ"א ע"ב):

דבר שהוא בים, אין לו המציאות, ולכך הדגים שהם בים אין להם שחיטה, וזה מפני שאין להם המציאות, כי המציאות הוא בישוב.

על פי שיטת המהר"ל השחיטה מורה על מציאות החי בעולם, צונו לשחוט דווקא בעלי חיים שחיים במציאות כי שחיטה משמעותה 'מעדיר את הנמצא'. דגים הם לא חלק מהמציאות שלנו ולכן הם לא צריכים שחיטה.

לעומתו מסביר הכלי יקר (במדבר יא, כב):

ובדרך רחוקה נאמר שרמזו כאן למה שאמרו הקדמונים שהרשעים נמשלו לבהמות ששחיתות שני סימנים כך הרשעים נטרדין מן העולם הזה והעולם הבא, והבינונים נמשלו לעופות שנתרים בסימן אחד כך המה אחר שקבלו עונשם בעולם הזה יש להם חלק לעולם הבא, והצדיקים, נמשלו לדגים שבאסיפה לבד סגי וכך נאמר בצדיקים ויאסף אל עמיו כי מיתתם בנשיקה... והוסיף מלת להם לומר שהבהמות מצד שטעוניהן שחיטה והדגים מצד שבאסיפה בעלמא סגי לא ימצא להם אינן מקבילין להם כי אינן ממינם כלל, והשיב לו ה' עתה תראה היקרך דברי כי בידי להקביל להם מה שהוא ממינם כמובן מלשון יקרך כי הקרה ה' להם השליו ומצא מין את מינו.

אמנם יש להבין את הטעם שהדגים נמשלו לצדיקים. מפרש הרמח"ל (ספר אדיר במרום ח"א - עינני דרישא חוורא):

כי הדג הוא סוד היסוד בשעת הזיווג, שהוא מכוסה ממש בתוך הנוקבא בים שבה, בסוד היסוד שלה המעלה מיין נוקבין, שהוא ממש סוד הים כמבואר במקום אחר.

והנה בזמן הזיווג המאורות עומדים בטהרה גדולה שאין שום פגם מגיע שם כלל. ועל כן הדגים האלה אין בהם מין פגם. והיינו כי הדג כבר אמרתי שהוא היסוד, אך מאורות הרבה מאירין ממנו בבחינה זו, וכולם נקראים דגים, והם **בבחינה זו שאין דמם קשה עד שיצטרך לשפוך אותו, ואין צריך שחיטה לתקנם כמו הבעלי חיים אחרים.**

קשה להבין דבריו, אך אפשר להבין מדבריו שדג הוא פחות קשה ופחות צריך תיקון, שצדיקים לומדים תורה כל חייהם, ועוסקים בתיקון נפשם כמו שנאר "והגית בו יומם ולילה". וכאשר הם נפטרים מן העולם הנשמה שלהם מגיעה לעולם למעלה ולא נצרכים להתגלגל מכיוון שהנשמה שלהם כבר מתוקנת⁷ וכך הם הדגים אשר הם מתוקנים, ולא עשו עוול. השחיטה מטרתה לתקן את הפגם שעשינו ולהעלות את אותה חיה למעלה (כמו שמצינו בקורבנות, שהבהמות רוצות להישחט, כיוון שזו דרך התיקון שלהם). ובזה יובן מדוע דגים אינם צריכים שחיטה.⁸

מליקה במקדש

חטאת ועולת העוף הם קורבנות שמוקרבים במקום קרבן בהמה, ודינם במליקה. במסכת זבחים (ס"ד ע"ב) דנים כיצד היו מולקים את העוף, ומה היא פעולת המליקה:

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב כיצד מולקין חטאת העוף אוחז גפיו בשתי אצבעות ושתי רגלים בשתי אצבעות ומותח צוארה על רוחב גודלו ומולקה במתניתא תנא ציפרא מלבר אוחז גפיו בשתי אצבעות ושני רגלים בשתי אצבעות ומותח צוארו על רוחב שתי אצבעותיו ומולק וזו עבודה קשה שבמקדש זו היא ותו לא והאיכא קמיצה וחפינה אלא אימא זו עבודה קשה מעבודות קשות שבמקדש.

הגמרא אומרת למסקנה שלוקחים את העוף וחותרים לו את הצוואר עם הציפורניים או בשיניים.⁹ מסביר הברטנורא (זבחים פ"ה מ"ו) שבעולת העוף חותך שני סימנים (כמו בבהמה), ואילו בחטאת העוף צריך לחתוך רק סימן אחד מבין שני הסימנים. מאחר ולמדנו ששחיטה גורמת פחות צער לבעל חיים, אז מדוע אנו מולקים במקדש? אומר החינוך (קכד):

⁷ כמו שמובא בשער הגילגולים, שאדם אשר לא סיים את ייעודו בעולם הקב"ה מחזיר אותו לעולם הזה בשביל לתקן את אותו עוול שעשה בעולם.

⁸ סיבה נוספת מדוע דגים אינם צריכים שחיטה, מכיוון שלדגים אין דם.
⁹ מובא ברוקח על ספר ויקרא.

וענין המליקה והאזהרה שלא יבדיל גם זה מפרטי הקרבן הוא. ואך אמנה אשר לא יחוש להוציא כל רוחו יוכל להשיב כי אולי בדבר המליקה הנעשית ביד הכהן בחטאת העוף, שהוא קרבן של עני, רמז שימהר כל אדם בתכלית המהירות צרכו של עני, ועל כן אינו צריך קרבנו שחיטה, שלא יצטרך הכהן לחזר אחר הסכין ולבדקו, ויתבטל העני שם ממלאכתו בינתיים. גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול ערפו, כי הוא המכן אל ידו ולא יצטרך להפך הצואר אל צד הסימנין. ועוד יש רמז בענין המליקה שהיא ממול הערף בתורים ובני יונה, שנמשלו ישראל בהן שלא נהיה קשי ערף.

וענין אסור הבדלת הראש מן הגוף דבר ראוי להדור הקרבן, כי באמת כשראש העוף דבק עמו הוא יותר מהדר, וראוי לנו להדר קרבנו של עני בכל כחנו, די לנו בעניותו, אין לנו להוסיף בדלותו לפחת תאר קרבנו. וכל זה מן היסוד אשר בנינו תחלה כי משרשי הקרבנות לקנות בנפשנו מדות טובות ומעלות, ולהכשיר פעלותינו בכח הדמיונות שאנחנו עסוקים בהם, כי מהיות האדם בעל חמר לא יציר ויקבע הדברים ציור חזק בנפשו כי אם על ידי הפעלות.

מסביר החינוך שיש שלוש סיבות לטעם המליקה במקדש. 1. כיוון שהעני מביא קרבן, התורה לא רצתה שהעני יחכה לכהן יותר מידי זמן ולא יתבטל ממלאכה כלל. 2. החיתוך מהעורף נמשל לעם ישראל, והנמשל הוא שלא נהיה קשי עורף ונפתח את ליבנו. 3. את העוף אנו מולקים מהעורף, וכאשר אנו מפרידים את הראש מהגוף לגמרי אזי אנו מהדרים במצוה (די לנו להוריד רק את הקנה או רק את הוושט), ואנו רוצים שלא נזלזל בקורבן של עני אלא נהדר בו.

דין בן פקועה

המשנה בחולין (פ"ד מ"ה) מביאה מקרה שבו שוחט בהמה ולאחר השחיטה מוצא בתוך הרהם של הבהמה ולד. דינו של הולד שאינו צריך שחיטה. הגמרא במסכת חולין (ס"ט ע"א) אומרת:

מנלן? דכתיב: וכל בהמה מפרסת פרסה וגו' בהמה בבהמה - לרבות את הולד... אלא: אמר קרא וכל בהמה - לרבות את הולד. אי הכי, אפילו חותך מן הטחול ומן הכליות נמי! אלמה תנן: חותך מן העובר שבמעיה - מותר באכילה, מן הטחול ומן הכליות - אסור באכילה? אמר קרא: אותה - שלמה ולא חסרה.

לומדת הגמרא מהמילה 'וכל' בפסוק שכאשר השוחט שוחט את הבהמה ומוצא בה וולד, הדין של הוולד הוא כמו האמא ונחשב שחוט, יוצא מכאן שהשחיטה 'מתירה' את הבהמה ומפקיעה ממנה את איסור אבר מן החי.¹⁰ יש לשאול, מדוע כאשר אנו מוצאים בתוך המעי של הבהמה וולד, אזי הוא אינו מחוייב בשחיטה? מצינו כמה תירוצים, ומחלוקת אחרונים בנידון דידן. לאור המשנה שראינו לעיל אומרת הגמרא בחולין (ע"ד ע"א):

בעי רב הושעיא: הושיט את ידו למעי בהמה, ושחט בן ט' חי, מהו? תבעי לר' מאיר ותבעי לרבנן; תבעי לר' מאיר: עד כאן לא קאמר רבי מאיר, בן פקועה טעון שחיטה – הני מילי היכא דיצא לאויר העולם, אבל במעי אמו - לא שריא ליה שחיטה, או דילמא: אפילו לרבנן ד' סימנין אכשר ביה רחמנא?

מסתפק רב הושעיא בדין של בהמה שהכניסו יד לרחם שלה, ואז מצאו שם וולד בן תשעה חודשים ושחטו, האם הוא צריך שחיטה נוספת ואומר שלדעת רבי מאיר (שמחייב שחיטה, כאשר מוצא וולד ברחם) שכל החיוב שהוא מחייב זה דווקא כאשר אני מוצא את הבהמה מחוץ לרחם, אבל אם אני מוצא אותה בתוך הרחם, לא חייבת. אך לדעת חכמים מסביר רבינו גרשום (על הגמרא שם):

כלומר אפילו לרבנן דאמרי לא בעי שחיטה (אבל) ואי שחיט סימנין דאימיה ודאי לא בעי שחיטה אבל אי שחיט סימנין [דידיה] מותר בשחיתתו.

ונפסק להלכה כדעת חכמים כמו שמצינו ברמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"ה הי"ד). כלומר הטעם הראשון שבו פקועה הותר הוא בגלל שאימו נשחטה ואז השחיטה חלה גם עליו. במושגים תלמודיים נחשב הדין הנזכר לעיל 'עובר ירך אימו', כלומר כל מה שקורה לאמא עובר גם לוולד (אם האמא טריפה אזי הבן הוא גם טרף, וכאשר האמא שחטה אזי הבן גם נחשב שחוט),¹¹ שזאת הסיבה מדוע בן פקועה נחשב לשחוט, וכך כותב רש"י (ביצה ו' ע"א ד"ה 'הטרפה'):

¹⁰ איסור אבר מן החי הוא מצוות לא תעשה האוסרת אכילת אבר שניטל מבעל חיים בעודו חי, גם לאחר מיתת בעל החיים. במצוה זו מצווים גם בני נח.

¹¹ ועיין בשו"ת שרידי אש (ב, ב עמוד ג) שהביא את רש"י הנזכר לעיל: "שאיין שחיתת הבהמה מתירה רק את העובר מטעם עובר ירך אמו כמו שפירש הרמב"ם בהלכותיו ורבינו גרשון מאור הגולה בחולין, ועיין רש"י ביצה ו', א ובהגהות ר"ב רנשבורג ואף שבמשנה אמרו: חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה, הוא רק מעובר שהוא ירך אמו אבל לא ממקום אחר, דבודאי לא עדיף מחותך טחול וכליות של הבהמה עצמה שהוא אסור".

בנה אסור אם נמצא בתוכה, **דעובר ירך אמו הוא**, הואיל ובשחיטת אמו אתה בא לאכלו, וכי נולד ביום טוב מן הטרפה - ליכא למימר הואיל ומוכן אגב אמו, ואפילו הכי: בשחיטת עצמו מותר לשחטו ולאכלו, דלא אשכחן מאן דאסיר.

כלומר ההיתר הוא משום שברגע שהשחיטה מתירה את הבהמה היא מתירה גם את הוולד מדין 'עובר ירך אימו'. האחרונים חוקרים את גדר ההיתר של בן פקועה אם הוא בגלל שהשחיטה מתייחסת גם לוולד (הסימנים של האם נחשבים שסימנים של הוולד, ואז ברגע שאני שוחט את הקנה והושט של הבהמה נחשב כאילו שחטתי את הסימנים של הוולד) או כל מה שבבהמה בכל מקרה הותר מגזירת הכתוב 'מכל בהמה תאכלו'.¹²

מדוע בן נח לא מצווה על השחיטה?

שנינו בתוספתא¹³ (עבודה זרה ט, ד):

על שבע מצות נצטוו בני נח על הדינין ועל עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל הגזל ועל אבר מן החי... על אבר מן החי כיצד אבר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה בשר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה אסור לבני נח ואין צריך לומר לישראל ואם יש בו להעלות ארוכה מותר לישראל ואין צריך לומר לבני נח.

ויש לשאול, מדוע בן נח לא מצווה לשחוט בעל חיים? ומצינו כמה טעמים לדבר. נקדים ונאמר שעד נח הקב"ה לא התיר לאכול בשר, אלא רק 'מכל עץ הגן אכול תאכלי', ובדורו של נח כבר הותר לו בשר. הגמרא בסנהדרין (נ"ח ע"ב) דנה מה יקרה כאשר יעשה דבר שלא מן המניין של מצוותיו. הגמרא שם נותנת דוגמה לגבי בן נח ששבת:

ואמר ריש לקיש עובד כוכבים ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן. אמר רבינא אפילו שני בשבת. וליחשבה גבי ז' מצות כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב. והא דינין קום עשה הוא וקא חשיב קום עשה ושב אל תעשה נינהו.

מובן מתוך דברי הגמרא שכל המצוות שבן נח צווה אלו מצוות של שב ואל תעשה. אמנם יש לדון למה בן נח לא מצווה על בשר שחוטה, הרי מצינו ששחיטה היא דבר מוסרי, והמוות

¹² עיין בספר אתון דאורייתא (יד) שמביא ראיות לזה שהשחיטה מתירה את העובר. מנגד האמרי משה (ד) מביא ראיות לזה שכל מה שבבהמה מותר, ולכן גם הוולד הותר. וכן בשערי יושר (ב, כב), צפנת פענח (מאכלות אסורות א-ו וה-ט).

¹³ וכך גם מובא במסכת סנהדרין (נ"ו ע"א).

הכי קצר לבהמה. אז מדוע הם לא מצווים לאכול רק בשר שחוטה ומצווים רק על אבר מן החי?

הגמרא בחולין (ל"ג ע"א) אומרת:

מאי טעמא? ישראל דבשחיטה תליא מילתא כיון דאיכא שחיטה מעלייתא אישתרי להו, עובדי כוכבים דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא הני כאבר מן החי דמו.

כלומר בן נח אסור לו רק אבר מן החי, ולכן מספיק לו בזה שהבהמה מתה, ולא חייב בשחיטה. וכן מצינו את ההבדל הנזכר לעיל ברמב"ם (הלכות שחיטה פ"א ה"ב):

ואסור לאכול מן השחוטה כל זמן שהיא מפרכסת. והאוכל ממנה קודם שתצא נפשה עובר בלא תעשה, והרי הוא בכלל "לא תאכלו על הדם" ואינו לוקה. ומותר לחתוך ממנה אחר שחיטה קודם שתצא נפשה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ומניחו עד שתמות ואחר כל יאכלנו.

על פי דברי הרמב"ם, כאשר ישראל שוחט את הבהמה, לפני שתצא נפשה יכול השוחט למלוח את הבשר שלה ולאכול, כי מצינו שברגע השחיטה הותר הבשר, וכל הסיבה שאנו מחכים זה בגלל איסור הדם. אמנם לבן נח גם כאשר אנחנו שוחטים אותה הוא חייב לחכות שהיא תמות.

טעם נוסף שאפשר לומר הוא לגבי הרמה המוסרית שהתורה מצווה את בן נח לעומת ישראל.

התורה מצווה את האדם על צער בעלי חיים כמו אבר מן החי, פריקה, שילוח הקן, שחיטה, לא תחסום שור בדישו, לא תחרוש שור וחמור ביחד, איסור מחמר (להעביד את הבהמה בשבת). איסור אבר מן החי הוא האיסור היחידי שגם ישראל וגם הגוי מצווים. וזאת כיוון שלקחת איבר של חיה בעודה בחיים, לתלוש אותו הינו מעשה אכזרי ששום אדם בעל רמת מוסריות יעשה זאת. כמו שמסביר המהר"ל (גבורות ה' סו):

ואלו שבע מצוות נראה שבחר באלו, כי **חפץ השם יתברך שיהיה האדם טוב לשמים וטוב לבריות**, ובאלו שני דברים הוא צדיק... והשביעי אבר מן החי הוא התחלה וסבה שלא יבא לידי אלו עבירות (גילוי עריות, עבודה זרה, שפיכות דמים), **וזה שהוא נגד יצר הרע נתן לו מצוה זאת שלא יחמוד לאכילה ויחתוך בהמה קודם שתצא נפשה בשביל יצרו וכדי לכוף ליצרו נתן לו מצוה זאת**, וכמו שאמרו חכמים ז"ל נטיעה מקטעא רגליהון דקצביא ודבועלי נדות שהתורה נתנה שיעור לנטיעה שלש שנים שלש שנים יהיה לכם ערלים, והקצבים אינם יכולים

להמתין לבהמה עד שתצא נפשה ודבועלי נדות אינם יכולים להמתין עד שתטבול, ולפיכך מצוה זאת אבר מן החי שלא ילך אחר יצרו שאם ילך אחר יצרו לבסוף יאמר לו יצרו עשה כך ולבסוף עשה כך עד שיעבור כל העבירות.

מסביר המהר"ל שלכל אדם יש מוסר בסיסי. הקב"ה הביא את שבע המצוות בשביל שהאדם יהיה יותר טוב ולא יימשך אחר יצרו, אבל שאר המצוות (שציינתי למעלה) אינן כנגד היצר, ולכן הגוי לא מצווה בהן. מנגד, ישראל מצווים ברמה גבוהה יותר של מוסריות, ואפילו יש פעמים שישראל חייב לעבור על ציווי דאורייתא בשביל מוסר טבעי

סיכום

המאבק כנגד השחיטה היהודית, קיים כבר מאז אמצע המאה ה-19, מדינות מסויימות (ולפעמים גם קהילות מסויימות), היו אוסרות על היהודים לשחוט בשחיטה כשרה, אלא על ידי הימום חשמלי או כל דבר אחר שיגרום לה לזעזוע והיא לא תרגיש בסכין.¹⁴ במהלך המאמר ראינו ששחיטה היא הכי פחות כואבת לבעל החיים, הוי אומר שהתורה ציוותה אותנו על צער בעלי חיים, אז גם השחיטה כחלק מן התורה לא ייתכן שהיא תהיה אכזרית.

¹⁴ הטענות נגד השחיטה הן בעיקר: ההכנות לשחיטה, ובמיוחד השכבת בעל החיים לפני השחיטה, הן אכזריות. עצם השחיטה, שהיא חיתוך בבשר החי, גורמת כאב, בעל החיים נשאר בהכרה לאחר השחיטה לכמה דקות, וממילא סובל סבל רב.